

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ*

Ιωάννης Χ. Βούλγαρης
Ομότιμος Καθηγητής Νομικής ΔΠΘ

1. Εισαγωγικά

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της οποίας γιορτάζουμε τα εξήντα χρόνια, αφού έγινε στις 10 Δεκεμβρίου 1948 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), που συνήλθε ειδικά στο Παρίσι, αποσκοπούσε κυρίως στο να διατυπώσει τη θέληση των ΗΕ για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αναφέρει, όχι μόνο σε εθνικό επίπεδο, δηλαδή μόνο για τους υπηκόους των κρατών μελών, αλλά κυρίως σε υπερεθνικό επίπεδο, που καταλαμβάνει όλους τους ανθρώπους, συνεπώς και τους αλλοδαπούς. Αυτό προκύπτει ήδη από το Προοίμιο της Διακήρυξης και μάλιστα από την πρώτη παράγραφο του, όπου αναφέρεται:

«Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρωπίνης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων τους, αποτελεί το θεμέλιο της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο».

Επίσης, εκτός του ότι στα άρθρα της η Διακήρυξη αναφέρεται, είτε σε όλους τους ανθρώπους (άρθρο 1), είτε με προσδιορισμούς, ο καθένας ή κανείς, ανάλογα αν πρόκειται για αναγνωριζόμενο δικαίωμα ή για απαγορευμένο περιορισμό δικαιώματος, στο άρθρο της 2 απαγορεύει όλες τις διακρίσεις στην προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών που προκηρύσσει και «ειδικότερα ως προς την φυλή, το χρώμα, το φύλλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, την γέννηση ή οποιανδήποτε άλλη κατάσταση».

Πραγματικά, η εξασφάλιση της ειρήνης σε παγκόσμιο επίπεδο και αποφυγή του πολέμου και των θηριωδιών που προκαλεί και που θέλησαν να αποφύγουν στο μέλλον τα ΗΕ, όπως ρητά το δηλώνουν στην Διακήρυξη αυτή (βλ. επίσης Προοίμιο, παρ. 2), επιτυγχάνεται με το σεβασμό του άλλου και της ετερότητάς του. Και αυτός ο άλλος είναι σε διεθνές επίπεδο και πεδίο, ο αλλοδαπός, ως άτομο ή ως σύνολο, δηλαδή ως Λαός: ο μη σεβασμός του από άλλη Πολιτεία και την εξουσία της, είτε με προσβολές του αλλοδαπού κράτους και του Λαού του, είτε με προσβολές των

* Κείμενο εισήγησης στο συνέδριο με γενικό θέμα «Ανθρώπινα δικαιώματα: όραμα, πραγματικότητα, προοπτικές», που διοργανώθηκε από τον *Ελληνικό Σύνδεσμο Ηνωμένων Εθνών*, στο αμφιθέατρο «Γιάννος Κρανιδιώτης» του Υπουργείου Εξωτερικών, την Τετάρτη 22 Οκτωβρίου 2008, με την ευκαιρία της 63ης επετείου ιδρύσεως του ΟΗΕ και της 60ης επετείου της «Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου». Στο αρχικό κείμενο της εισήγησης προστέθηκαν βιβλιογραφικές κ.ά. παραπομπές.

επιμέρους προσώπων που προέρχονται από ξένα κράτη, οδηγεί στην διατάραξη της ειρήνης, με την δημιουργία εμπόλεμης κατάστασης, ή με την δημιουργία άλλου είδους τριβών και συγκρούσεων, που μπορούν να οδηγήσουν τελικά και σε ένοπλες συγκρούσεις.

Για να υπάρξει ειρηνική συνεργασία μεταξύ των Κρατών και των Λαών τους, ανάγκη είναι να γίνουν δεκτοί στα διάφορα κράτη και αλλοδαποί, που είναι φορείς αυτής της συνεργασίας και στους αλλοδαπούς αυτούς το κράτος υποδοχής να αναγνωρίσει ορισμένα δικαιώματα. Τα δικαιώματα αυτά είναι κυρίως τα ανθρώπινα δικαιώματα που αναγνωρίζει και στους ημεδαπούς. Όμως, η εφαρμογή τους μπορεί να διαφέρει, ανάλογα με την κατάσταση που βρίσκεται ο αλλοδαπός στη χώρα υποδοχής, αλλά και το είδος και τη φύση των δικαιωμάτων αυτών κάθε φορά.

Πραγματικά, το κράτος ως εθνικό κράτος, που το συγκροτούν οι ημεδαποί, έχει πρωταρχικό στόχο να προασπίσει τα βασικά και θεμελιώδη συμφέροντα των ημεδαπών και συνεπώς να επιβάλλει ορισμένους περιορισμούς στους αλλοδαπούς, στο μέτρο που η παροχή δικαιωμάτων στους αλλοδαπούς θίγει το θεμελιώδη αυτό στόχο του κράτους ως κυρίαρχου και βασικά συμφέροντα των πολιτών του.

Έτσι, το κυρίαρχο κράτος έχει τη δυνατότητα να απαγορεύσει την είσοδο και παραμονή στο έδαφός του αλλοδαπών, ή τουλάχιστον να την υποβάλλει σε ορισμένες προϋποθέσεις και διαδικασία. Ως συνέπεια αυτής της δυνατότητας είναι ότι και η εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στους αλλοδαπούς δεν είναι πάντοτε η ίδια και διαφέρει ανάλογα με το καθεστώς τους στο έδαφος του κράτους υποδοχής, ιδίως ανάλογα αν βρίσκονται νόμιμα ή όχι στο έδαφος του. Η εφαρμογή όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ιδίως όλων των ατομικών ελευθεριών ανεξάρτητα με την κατάσταση του αλλοδαπού στο έδαφος υποδοχής, θα κατέληγε σε μεγάλο βαθμό στην κατάλυση του δικαιώματος ελέγχου του κράτους αυτού και της κυριαρχίας του. Βεβαίως, από την άλλη μεριά η μη αναγνώριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή τουλάχιστον ορισμένων ακόμη και στους παρανόμως ευρισκόμενους αλλοδαπούς στο κράτος, θα οδηγούσε σε αποτελέσματα άδικο, ανεπιεική και μη αποδεκτά από το πνεύμα της διεθνούς συνεργασίας και ειρηνικής συνύπαρξης των Κρατών και των Λαών, που θέλησαν τα ΗΕ με την Διακήρυξή τους αυτή, ιδίως σε μία περίοδο έντονης διεθνοποίησης/παγκοσμιοποίησης.

Έτσι, θα πρέπει να διακρίνουμε την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στους αλλοδαπούς που βρίσκονται νόμιμα (κεφ. 2) και σ' εκείνους που βρίσκονται παράνομα (κεφ. 3) στο έδαφος ενός κράτους και ιδίως στην Ελληνική Επικράτεια, θέματα τα οποία θα εξετάσουμε σύντομα στις αναπτύξεις που ακολουθούν, σε δύο διαφορετικές ενότητες, βασιζόμενοι στα κείμενα και την πρακτική που έχουν εφαρμογή κυρίως στην Ελλάδα, για να καταλήξουμε στο τέλος σε ορισμένα Συμπεράσματα (κεφ. 4), ως προς βελτιώσεις που θα πρέπει να επέλθουν στην σχετική Ελληνική νομοθεσία και πρακτική.

2. Οι νόμιμα ευρισκόμενοι στο κράτος αλλοδαποί

α) Η κατηγορία αυτή των αλλοδαπών απολαμβάνει τα περισσότερα από τα ανθρώπινα δικαιώματα και ατομικές ελευθερίες και εξομοιώνεται σχεδόν με τους ημεδαπούς, ιδίως στο χώρο των δικαιωμάτων ιδιωτικού δικαίου, ή τουλάχιστον αυτών που δεν αφορούν τη συμμετοχή στην οργάνωση και λειτουργία του κράτους (πολιτικά δικαιώματα), τα οποία ανήκουν συνήθους στους ημεδαπούς.

Βεβαίως, τα παραπάνω ισχύουν με εξαιρέσεις, αφού υπάρχουν *διάφορες υποκατηγορίες τέτοιων νομίμων αλλοδαπών*, στις οποίες εφαρμόζονται διαφορετικά δικαιώματα:

– Έτσι, έχουμε τους αλλοδαπούς οι οποίοι έχουν γίνει δεκτοί με βάση τις ρυθμίσεις διεθνών Συμβάσεων που έχει καταρτίσει το κράτος υποδοχής με άλλα κράτη, διμερείς και κυρίως πολυμερείς, όπως π.χ. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα/Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (μεταξύ ΕΚ/ΕΕ και Νορβηγίας, Ισλανδίας, Ελβετίας), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εγκατάστασης Φυσικών Προσώπων (1956) και άλλες. Σύμφωνα με τις Συμβάσεις αυτές επέρχεται εξομοίωση κατά μεγάλο μέρος του αλλοδαπού, πολίτη κράτους - μέλους τους και του ημεδαπού (πολίτη του κράτους υποδοχής) και συνεπώς ο αλλοδαπός - πολίτης κράτους μέλους απολαμβάνει αρκετά από τα δικαιώματα, ιδίως ανθρώπινα, που απολαμβάνει και ο πολίτης του κράτους υποδοχής, είτε προβλέπονται από την εσωτερική του νομοθεσία, είτε από τη διεθνή.

– Ομοίως, έχουμε τους αλλοδαπούς οι οποίοι έγιναν δεκτοί και διαμένουν νόμιμα στην Επικράτεια με βάση την εσωτερική νομοθεσία του κράτους υποδοχής, δηλαδή για την Ελλάδα βασικά ο νόμος 3386/2005 όπως τροποποιήθηκε στη συνέχεια και εφαρμόζεται στους υπηκόους τρίτων χωρών (δηλαδή μη Κοινοτικών - Ευρωπαϊκών) και στους οποίους εφαρμόζεται μεγάλο μέρος των εθνικών, ή διεθνώς προστατευόμενων ατομικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά όχι όλα όσα εφαρμόζονται στους ημεδαπούς. Έτσι, βρίσκουν αδιαμφισβήτητη εφαρμογή τα δικαιώματα που αφορούν την προστασία της περιουσίας (άρθρο 17 του Συντάγματος), την πρόσβαση στη Δικαιοσύνη (άρθρο 20 του Συντάγματος) και την κατ' αρχή ισότητα απέναντι στους νόμους (άρθρο 4 ΑΚ), την ελευθερία της σκέψης και των θρησκευτικών πεποιθήσεων, την ελευθερία του να συναθροίζονται και να συνιστούν ενώσεις («συνέρχεται και συνεταιρίζεται»), την προστασία της ατομικής και οικογενειακής ζωής. Ιδίως, ως προς τα τρία τελευταία, απαγορεύσεις που ίσχυαν παλαιά, έχουν πλέον καταργηθεί στην Ελλάδα, υπό την επίδραση διεθνών κειμένων και ιδίως της «Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» (ΕΣΔΑ): έτσι, οι αλλοδαποί μπορούν να συμμετέχουν σε σωματεία και στη διοίκησή τους χωρίς περιορισμούς (δεν ισχύει πλέον το άρθρο 107 ΕισΝΑΚ) και συμμετέχουν στα εργατικά συνδικάτα και άλλες επαγγελματικές ενώσεις (άρθρο 11 ΕΣΔΑ).

Τέλος, ο αλλοδαπός που είναι νόμιμα εγκαταστημένος μπορεί μετά από ορι-

σμένο χρόνο (τουλάχιστον δύο έτη για τους υπηκόους τρίτων χωρών και τρεις μήνες για τους πολίτες της ΕΕ) να καλέσει και να επιτύχει την εγκατάσταση μαζί του των μελών της οικογένειάς του, δηλαδή του ή της συζύγου του και των τέκνων του και σε ορισμένες περιπτώσεις (αλλοδαπού πολίτη ΕΕ ή πρόσφυγα) και των γονέων του (άρθρα 53 επ. ν. 3386/2005 και π.δ. 131/2006, όπως τροποποιήθηκε με το π.δ. 167/2008). Βεβαίως, ως προς τον σύζυγο αυτός περιορίζεται μόνο σε ένα και δε καταλαμβάνει και τις πολυγαμικές ενώσεις: αυτό, ίσως, θεωρηθεί ότι βρίσκεται σε αντίθεση με την αρχή της ουσιαστικής προστασίας των θρησκευτικών αντιλήψεων του ενδιαφερόμενου και, κυρίως, ότι πηγάζει από μονόπλευρη ερμηνεία της έννοιας της οικογένειας, σύμφωνα με τα δεδομένα και τις αντιλήψεις που επικρατούν σε ορισμένα κράτη και κοινωνίες (του Δυτικού Κόσμου) και όχι με βάση τα συγκριτικά δεδομένα που παρουσιάζονται στην Παγκοσμιοποιημένη Σήμερα Κοινωνία. Εξακολουθεί, όμως, να εφαρμόζεται για λόγους αντίθεσης στις θεμελιώδεις αρχές και αντιλήψεις του κοινού ευρωπαϊκού πολιτισμού (δημόσια τάξη). Όμως, ο περιορισμός αυτός δεν ισχύει και για τα τέκνα του νομίμως διαμένοντος αλλοδαπού: αυτά μπορεί να είναι είτε κοινά με τον/την σύζυγο που έχει δικαίωμα συνένωσης, είτε με άλλο πρόσωπο εκτός γάμου ή και εντός (πολυγαμικού). Παρά το γεγονός ότι η τελευταία περίπτωση απαγορεύεται από το άρθρο 54, παρ. 2, εδ. β' του ν. 3386/2005, η απαγόρευση αυτή δεν ισχύει πλέον, μετά το άρθρο 4, παρ. 2 του π.δ. 131/2006, που εφαρμόσε την Οδηγία 2003/86/ΕΚ, σχετικά με το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης που το επεκτείνει πλέον σε όλα τα τέκνα του νομίμως διαμένοντος αλλοδαπού των οποίων έχει την επιμέλεια.

Επίσης, οι νόμιμα διαμένοντες αλλοδαποί έχουν ελεύθερη πρόσβαση στην εκπαίδευση, όλων των βαθμίδων και αυτοί και ιδίως τα τέκνα τους (άρθρο 72 ν. 3386/2005). Ομοίως, οι αλλοδαποί αυτοί έχουν διάφορα κοινωνικά δικαιώματα, ιδίως στην ιατροφαρμακευτική ασφάλιση και περίθαλψη και τη σύνταξη λόγω γήρατος ή ανικανότητας προς εργασία, εφόσον, βεβαίως, πληρούν τους όρους προς αυτό, δηλαδή είναι ασφαλισμένοι και έχουν καταβάλλει τις αναγκαίες εισφορές¹. Αυτά ισχύουν ακόμη κι αν μετά το πέρας της διαμονής τους στην Ελλάδα αποχωρήσουν και εγκατασταθούν αλλού. Τα δικαιώματα (ιδίως σύνταξης) που δημιουργήθηκαν δεν καταργούνται, όπως προβλέπει ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης², αλλά κυρίως διάφορες διμερείς Συμβάσεις που καταρτίζονται μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών.

β) Όμως, οι αλλοδαποί αυτοί δεν απολαμβάνουν τα ίδια με τους ημεδαπούς δικαιώματα πολιτικού χαρακτήρα, δηλαδή που αφορούν την οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας.

1. Βλ. άρθρο 71 ν. 3386/2005, Ευρωπαϊκό Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλειας του 1964, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 1136/1981 και Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του 1961 και Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1988, που κυρώθηκαν από την Ελλάδα αντίστοιχα με τους νόμους 1428/1984 και 2595/1998.

2. Βλ. άρθρα 11-14 και 4 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του.

Έτσι, δε συμμετέχουν στις εθνικές εκλογές (βουλευτικές), ούτε ως ψηφοφόροι, ούτε ως υποψήφιοι προς εκλογή σε δημόσιο αξίωμα (βουλευτή): εξαίρεση αποτελούν Χιλή, Ν. Ζηλανδία, Ουρουγουάη και Μαλαβί, όπου ψηφίζουν και οι μόνιμα διαμένοντες αλλοδαποί³. Στην Ελλάδα προβλέπεται συμμετοχή των αλλοδαπών πολιτών κρατών μελών ΕΕ στις Δημοτικές και Κοινοτικές εκλογές και στις εκλογές για την ανάδειξη των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (άρθρο 19 ΣυνθΕΚ, Οδηγία 94/80/ΕΚ και π.δ. 133/1997, καθώς και άρθρα 25 και 28 του ν. 3463/2006 «Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων»). Αντίθετα, σε ορισμένες άλλες ευρωπαϊκές χώρες υπάρχει η δυνατότητα συμμετοχής και των άλλων νομίμως εγκατεστημένων αλλοδαπών και στις Δημοτικές και Κοινοτικές εκλογές⁴.

Παλαιότερα δεν υπήρχε η δυνατότητα να συμμετέχουν στα πολιτικά κόμματα αλλοδαποί, αφού τα κόμματα αυτά επιδιώκουν την άσκηση της δημόσιας εξουσίας και της Διακυβέρνησης του κράτους, που ανήκει μόνο στους ημεδαπούς, πολίτες του κράτους αυτού⁵. Όμως, τα τελευταία χρόνια σε πολλά κράτη, αλλά και στην Ελλάδα πλέον, γίνονται δεκτοί ως μέλη κομμάτων ή τουλάχιστον ορισμένων και αλλοδαποί, οι οποίοι ορισμένες φορές λαμβάνουν μέρος και σε ψηφοφορίες για την ανάδειξη των οργάνων του κόμματος⁶. Είναι κι' αυτό ένα αποτέλεσμα της σύγχρονης εξέλιξης στη σύνθεση της Κοινωνίας, με την έντονη Μετανάστευση και την Παγκοσμιοποίηση. Αφού ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού μιας χώρας αποτελείται από αλλοδαπούς (στην Ελλάδα είναι αρκετά υψηλό σήμερα και υπολογίζεται περίπου στο 11-12%, ανάλογα με την προέλευση του υπολογισμού, *Ελληνικές υπηρεσίες, Eurostat ή ΟΑΣΑ*), η κρατική εξουσία θα πρέπει να λάβει υπόψη της και να ρυθμίσει τα ιδιαίτερα προβλήματά τους, συνεπώς να λάβει υπόψη της και τις απόψεις και προτάσεις της μερίδας αυτής του πληθυσμού που αποτελούν οι νόμιμα εγκαταστημένοι αλλοδαποί: να επιτρέψει, δηλαδή, τουλάχιστον στους «επί μακρόν διαμένοντες», να συμμετέχουν στα όργανα τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδίως Α' βαθμού (Δήμους - Κοινοτήτες), αφού αυτά έχουν άμεση παρέμβαση στους όρους και τις συνθήκες διαβίωσής τους και γι' αυτό έχουν συμφέρον και δικαίωμα να συμμετέχουν στη διαμόρφωση των σχετικών αποφάσεών τους. Εξάλλου, μια τέτοια συμμετοχή θα αποτελούσε μέρος

3. Βλ. *Bauboeck R./Kraler A. et al.*, "Migrants' Citizenship, Legal Status, Rights and Political Participation", σε *Penninx R. Et al.*, *The Dynamics of International Migration and Settlement in Europe*, Amsterdam University Press 2006, σελ. 65 επ. και ιδίως 71.

4. Βλ. *Bauboeck R./Kraler A. et al.*, ό.π., σελ. 71-72 και *Martiniella M.* "Political participation, mobilization and representation of immigrants and their offspring in Europe", σε *Bauboeck R.*, (ed.), *Migration and Citizenship: Status, Rights and Political Participation*, Amsterdam University Press 2006, σελ. 83 επ. και ιδίως 87 επ.

5. Βλ. *Gropas R./Triantafyllidou*, "Activ Civic Participation of Immigrants in Greece", σε *European Research Project POLITIS*, Oldenburg 2005.

6. Βλ. *Κανελλόπουλου Κ./Πετραλιά Α.*, *Παράνομοι μετανάστες στην Ελλάδα - Κρατικές πολιτικές, τα χαρακτηριστικά και η κοινωνική τους θέση*, Αθήνα (ΚΕΠΕ), Δεκέμβριος 2006, σελ. 97.

στη σταδιακή διαδικασία ένταξης τους στην τοπική Κοινωνία, την Ελληνική, με τελικό στόχο την οριστική ένταξη και πολιτογράφησή τους, ως Έλληνες πολίτες⁷.

3. Οι μη νόμιμα ευρισκόμενοι στο κράτος αλλοδαποί

Ο όρος αυτός και ιδίως ο όρος «χωρίς άδεια ή νόμιμα δικαιολογητικά παραμονής μετανάστες ή αλλοδαποί» (*undocumented immigrants or aliens*) είναι προτιμητέος, από εκείνο του «παράνομοι μετανάστες ή αλλοδαποί» (*illegal immigrants or foreigners*) που χρησιμοποιείται αρκετές φορές και προσδίδει σ' αυτούς χαρακτηρισμό «εγκληματία». Πράγματι, αρκετές φορές η μη απόκτηση ή η απώλεια της άδειας παραμονής του αλλοδαπού δεν οφείλεται σε παράνομη ενέργειά του, που μπορεί να του καταλογιστεί, ώστε να χαρακτηρίζεται «εγκληματίας» και να προδιαθέτει δυσμενώς ως προς την προστασία των δικαιωμάτων του: συχνά πρόκειται για θύματα αδίστακτων δουλεμπόρων, που τους μεταφέρουν εδώ, εκμεταλλευόμενοι τις ανάγκες τους και την άγνοιά τους και τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα προέλευσής τους (αναταραχές και διώξεις, μεγάλη οικονομική κρίση και ένδεια). Άλλες φορές οι νόμιμα εισελθόντες και διαμένοντες μπορεί να μεταβληθούν σε «παράνομους», εφόσον χάσουν την εργασία τους, ή αδυνατούν να τη συνεχίσουν λόγω προσωπικών και οικογενειακών δυσχερειών: παρά το γεγονός ότι τα άρθρα 44 και 46 επ. του ν. 3386/2005 παρέχουν τη δυνατότητα να δοθεί άδεια παραμονής στις περισσότερες από τις περιπτώσεις αυτές, εξακολουθούν να παραμένουν και περιπτώσεις που για τέτοιους λόγους μπορεί κάποιος να χάσει την άδεια παραμονής του στην Ελλάδα (απώλεια της εργασίας τους για οικονομικούς λόγους).

Όμως και οι αλλοδαποί αυτοί, που βρίσκονται στη χώρα χωρίς νόμιμα δικαιολογητικά, απολαμβάνουν ορισμένα από τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδίως εκείνα που θεωρούνται θεμελιώδη για την ύπαρξη του ανθρώπου, τη διατήρηση της αξιοπρέπειάς του και τον σεβασμό της προσωπικότητάς του:

Έτσι, ακόμη κι' όταν αλλοδαπός εμποδίζεται ως προς την είσοδό του στην Επικράτεια και συλλαμβάνεται για επαναπροώθηση στη χώρα προέλευσής του (κατά τα άρθρα 7, παρ. 3-4, 82, παρ. 3 και 83, παρ. 2 του ν. 3386/2005), ή αποφασίζεται η δικαστική ή διοικητική απέλασή του από την Επικράτεια (σύμφωνα με τα άρθρα 74 του ΠΚ και 76 επ. του ν. 3386/2005 αντίστοιχα) και κρατείται μέχρι να πραγματοποιηθεί η απομάκρυνσή του από την Επικράτεια, θα πρέπει να μην υφίσταται μεταχείριση απάνθρωπη ή εξευτελιστική, κατά το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ): αυτό ισχύει αδιαμφισβήτητα, έστω κι' αν στις περιπτώσεις αυτές επιτρέπεται η σύλληψη και η κράτησή του και χωρίς προηγούμενη απόφαση δικαστικού οργάνου (άρθρο 5, παρ. 1, περίπτ. στ' ΕΣΔΑ). Όμως

7. Βλ. British Council, Living together Programm - Migrant Cities Research: Athens, November 2008, σελ. 56-57.

και στις περιπτώσεις αυτές ο συλλαμβανόμενος και κρατούμενος αλλοδαπός θα πρέπει να πληροφορηθεί σε γλώσσα που κατανοεί τους νόμιμους λόγους σύλληψης και κράτησής του (άρθρο 5, παρ. 2 ΕΣΔΑ), έχει δε και το δικαίωμα να προσφύγει «ενώπιον δικαστηρίου, ίνα τούτο αποφασίση εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξη την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως» (άρθρο 5 παρ. 4 ΕΣΔΑ).

Επίσης και ο αλλοδαπός αυτός έχει δικαίωμα η περίπτωση του να κριθεί από δίκαιη δίκη (fair trial/proces equitable), με όλα τα εχέγγυα που προβλέπει γι' αυτό το άρθρο 6, παρ. 1 της ΕΣΔΑ, αλλά και να τύχει δωρεάν νομικής συνδρομής και υποστήριξης, «όταν αυτό ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης και δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορον» (άρθρο 6, παρ. 3, περίπτ. γ', ΕΣΔΑ).

Όλα τα παραπάνω έχουν επιβεβαιωθεί και με αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) σε Ελληνικές υποθέσεις που δίκασε και συγκεκριμένα στις υποθέσεις *Twalib* (9/6/1998), *Biba* (26/9/2000), *Dougoz* (6/3/2001) και *Peers* (19/4/2001)⁸ και πιο πρόσφατα (2007) στην υπόθεση *Diha*: αποτέλεσμα των αποφάσεων αυτών και ιδίως της καταδίκης της Ελλάδας για μη τήρηση των παραπάνω δικαιωμάτων, ήταν να υπάρξει στο νέο νόμο 3386/2005 ειδική ρύθμιση, στο άρθρο του 76 και στις παρ. 3 και 4, που υποβάλλει την προσωρινή κράτηση του αλλοδαπού στον έλεγχο που προβλέπεται από το άρθρο 241 ΚΔιοικΔ. Επίσης αρκετές αποφάσεις διοικητικών δικαστηρίων και ιδίως του ΣτΕ προβαίνουν στο διορισμό δικηγόρου για τον αιτούντα αλλοδαπό, εφαρμόζοντας εξ επαγγέλματος τις διατάξεις του «ευεργετήματος της πενίας» του διαδίκου και το άρθρο 201 Κ. Δικηγόρων⁹.

Όμως οι συνθήκες κράτησης των παρανόμως εισερχομένων και των υπό απέλαση τελούντων δεν έχουν πλήρως βελτιωθεί και μετά τις αποφάσεις *Dougoz* και *Peers*, που καταδίκασαν την Ελλάδα για απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείρισή τους, λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν στους χώρους προσωρινής κράτησης (μεγάλος αριθμός κρατουμένων, σε στενούς και μη αεριζόμενους ή μη φωτιζόμενους με φως της ημέρας χώρους, υποβαθμισμένες συνθήκες υγιεινής και αναπαύσεως στους χώρους αυτούς κ.λπ.). Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που έχουν επέλθει στους χώρους της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής (ΓΑΔΑ), αλλά και σ' άλλα αστυνομικά κρατητήρια μεγάλων πόλεων, η συχνότητα και η μαζικότητα των παραβιάσεων των ευρέως εκτεταμένων συνόρων μας δεν επιτρέπει παντού και πάντοτε την ύπαρξη χώρων κράτησης που ν' ανταποκρίνονται απολύτως στις απαιτήσεις του πλήρους σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

8. Βλ. τις αποφάσεις σε *Νάσκου - Περράκη Π./Κτιστάκι Γ.*, Οι Ελληνικές υποθέσεις στο Στρασβούργο, τομ. Α (1991-200), Αθήνα - Κομοτηνή (Αντ. Σάκκουλας) 2006, σελ. 389 επ.

9. Βλ. π.χ. την απόφαση του ΣτΕ (Δ' Τμ.) 521/2000, σε περιοδικό ΤοΣ. 2000, σελ. 592.

Αν και δεν υπάρχει νομολογία σε ελληνική υπόθεση, υπάρχει σχετική ξένη νομολογία που απαιτεί την εφαρμογή του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ για δίκαιη δίκη (fair trial) και στον μη νόμιμα ευρισκόμενο αλλοδαπό στην Επικράτεια και για τις πολιτικές δίκες («... επί των αμφισβητήσεων περί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως ...», κατά την παρ. 1), όταν δηλαδή είναι εναγόμενος ή ενάγων¹⁰. Αυτό ισχύει και με βάση το άρθρο 20, παρ. 1 του Συντάγματος, κατά το οποίο «ο καθένας έχει δικαίωμα έννομης προστασίας από τα δικαστήρια...»: στο «καθένας» περιλαμβάνεται, όχι μόνο ο ημεδαπός, αλλά και κάθε αλλοδαπός, δηλαδή όλοι οι άνθρωποι ως υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, υπό την προϋπόθεση ότι τα Ελληνικά δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία και αρμοδιότητα. Συνεπώς, δεν έχει πάντοτε εφαρμογή ως προς τα Δικαστήρια η διάταξη του άρθρου 84 του ν. 3386/2005, που απαγορεύει στις «Δημόσιες Υπηρεσίες κ.λπ. να παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε υπηκόους τρίτης χώρας, οι οποίοι ... γενικά δεν αποδεικνύουν ότι έχουν εισέλθει και διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα». Έτσι, δεν μπορεί κατ' αρχή (εκτός από λόγους δημόσιας τάξης) να αποκλεισθεί η παρουσία αλλοδαπού ενώπιον ελληνικού δικαστηρίου ή άλλης δικαστικής αρχής, εφόσον αυτό κρίνεται απαραίτητο για την προάσπιση των νομίμων δικαιωμάτων του και δεν αρκεί η εκπροσώπησή του από πληρεξούσιο. Άλλη εξαίρεση από την απαγόρευση αυτή του ν. 3386/2005 είναι εκείνη που προβλέπεται στην παρ. 1 εδ. β' του ίδιου άρθρου (84) του νόμου, για την είσοδο σε νοσοκομεία, θεραπευτήρια και κλινικές εκτάκτων περιστατικών τέτοιων αλλοδαπών ή για τη νοσηλεία ανηλίκων παιδιών. Σχετική είναι επίσης και η απόφαση της Διεθνούς Οργάνωσης Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.), στην οποία συμμετέχει και η Ελλάδα, να ζητήσει από τα μέλη της να προσφέρουν τις ιατρικές τους υπηρεσίες και στους παράνομους μετανάστες προκειμένου να γίνουν οι αναγκαίες εξετάσεις για τον ιό του HIV (AIDS) και την πρόληψη μετάδοσής του σύμφωνα και με το σχετικό πρόγραμμα των ΗΕ (UNAIDS)¹¹: την υποχρέωση αυτή υλοποίησε η Ελλάδα με το άρθρο 11, περιπτ. Ε' του ν. 2955/2001.

Επίσης και οι αλλοδαποί αυτοί απολαμβάνουν το σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (privacy) και των ατομικών (προσωπικών) δεδομένων και της αλληλογραφίας τους (άρθρο 8, παρ. 1 ΕΣΔΑ και άρθρα 9, 9Α και 19 Συντάγματος). Μάλιστα, στην απόφαση επί της υποθέσεως Peers το ΕΔΔΑ δε δέχθηκε ότι συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις του εδ. β' του σχετικού άρθρου της ΕΣΔΑ, στην περίπτωση ελέγχου της αλληλογραφίας του κρατουμένου που προερχόταν από το ΕΔΔΑ, έστω

10. Βλ. π.χ. την απόφαση του ΕΔΔΑ της 21.2.1975, στην υπόθεση Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου.

11. Βλ. Redpath J., "The International Organization for Migration (IOM) and the human rights of migrants in an irregular situation" σε Bogusz B./Cholewinski R. et al., Irregular Migration and Human Rights - Theoretical, European and International Perspectives, Leiden/Boston (Martinus Nijhoff Publishers) 2004, σελ. 291 επ. και ιδίως 297.

κι αν αντέτεινε η Ελληνική κυβέρνηση την δυνατότητα χάλκευσής της για την αποστολή μέσωσ διάπραξης εγκλήματος¹².

Τέλος και οι παράνομοι αλλοδαποί απολαμβάνουν τα δικαιώματα της ελευθερίας της σκέψης, της θρησκείας και της εκφράσεως των ιδεών και απόψεων (άρθρα 9 και 10 της ΕΣΔΑ και 13-14 του Συντάγματος).

Όλα τα παραπάνω προβλέπονται και καθιερώνονται ειδικά και από την Σύμβαση των ΗΕ του 1990 «για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των μεταναστών προς εργασία και των μελών των οικογενειών τους», που συμπεριλαμβάνει και τους παράνομους μετανάστες. Η Σύμβαση έχει κυρωθεί από αρκετά κράτη, αλλά όχι ακόμη από την Ελλάδα. Εκτός των παραπάνω δικαιωμάτων η Σύμβαση αυτή προβλέπει και το δικαίωμα στην εκπαίδευση των τέκνων των μεταναστών αυτών, εργαζομένων και χωρίς δικαιολογητικά εγκατάστασης¹³.

Βεβαίως, στην κατηγορία αυτή δεν αναγνωρίζονται καθόλου δικαιώματα πολιτικού χαρακτήρα, δηλαδή άμεσης ή έμμεσης συμμετοχής στην οργάνωση και λειτουργία της δημόσιας εξουσίας, όπως «εκλέγειν και εκλέγεσθαι» οποιασδήποτε μορφής, συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα ή σε συνδικάτα, σωματεία κλπ.

4. Συμπεράσματα

Η μεγάλη έκταση της μετακίνησης των πληθυσμών και της διεθνούς συνεργασίας στα πλαίσια της Παγκοσμιοποίησης, οδήγησε σε μεγάλο βαθμό στην αναγνώριση ευρέως φάσματος δικαιωμάτων και στους αλλοδαπούς μετανάστες, είτε αυτοί βρίσκονται νόμιμα στο κράτος υποδοχής τους, είτε όχι.

Ιδίως τα δικαιώματα αυτά προήλθαν από διεθνείς Συμβάσεις, που καταρτίστηκαν στα πλαίσια περιφερειακών οργανισμών, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και η ΕΕ/ΕΚ στην ήπειρό μας, η Οργάνωση Αμερικανικών Κρατών κ.ά. σε άλλες ηπείρους, αλλά και ο ΟΗΕ με διάφορες Συμβάσεις και άλλα κείμενα που καταρτίστηκαν στη συνέχεια της Οικουμενικής Διακήρυξης του 1948, όπως τα δύο Σύμφωνα των ΗΕ, «για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα» και «για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα» (1966), που ισχύουν και στην Ελλάδα (κυρώθηκαν αντίστοιχα με τους νόμους 1532/1985 και 2462/1997), αλλά και άλλα κείμενα που δεν ισχύουν ακόμη στην Ελλάδα (όπως π.χ. Ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης).

Πάντως, η Ελλάδα, αν και πολύ πρόσφατα έγινε χώρα ευρείας υποδοχής μεταναστών και όχι μόνο αποστολής, όπως ήταν μέχρι πρότινος (μέχρι το 1990), έχει προσχωρήσει σε μεγάλο αριθμό διεθνών κειμένων προστασίας των δικαιωμάτων των

12. Βλ. σχετικά σε Νάσκου - Περάκη Π./Κτιστάκι Γ., ό.π., σελ. 422-423.

13. Για τη Σύμβαση αυτή, βλ. *Bosniak L.*, "Human Rights, State Sovereignty and the protection of undocumented migrants under the international Migrant Workers' Convention", σε *Bogusz B./Cholewinski R.* et al., ό.π., σελ. 311 επ.

αλλοδαπών, τόσο παγκόσμιας, όσο και περιφερειακής εφαρμογής και με την εσωτερική της Νομοθεσία και Πρακτική έχει βελτιώσει πολύ τις συνθήκες διαβίωσης των αλλοδαπών στην χώρα μας, ώστε να μένουν όχι πάρα πολλά ακόμα που να χρειάζονται διόρθωση ή βελτίωση στον τομέα αυτό, της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης ή παραμονής των αλλοδαπών στην Επικράτεια.

Εκτός από τη βελτίωση ακόμη των συνθηκών στους χώρους προσωρινής κράτησης των «λαθρομεταναστών» και στους χώρους συγκέντρωσης και διαμονής των αλλοδαπών που ζητούν πολιτικό άσυλο, σημαντική είναι και η *θεσμική προώθηση της σταδιακής ένταξης των αλλοδαπών στην τοπική Κοινωνία και ευρύτερα στην Ελληνική Πολιτεία*. Αυτό θα γίνει με την ευρύτερη απ' ό,τι μέχρι σήμερα εφαρμογή του π.δ. 150/2006 (εισάγει την Οδηγία 2003/109/ΕΚ) για την αναγνώριση του καθεστώτος του «επί μακρόν διαμένοντος», αλλά και με την νομοθέτηση του να αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια τα τέκνα «επί μακρόν διαμενόντων» αλλοδαπών τα οποία γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Επίσης στην ένταξη των αλλοδαπών στην Ελληνική Κοινωνία θα συμβάλει και η προώθηση της άμεσης ή έμμεσης συμμετοχής τους στη λήψη αποφάσεων που τους αφορούν (συνθήκες εγκατάστασης και διαβίωσης και εργασίας, εκπαίδευση και πολιτισμός): δηλαδή, άμεση μεν συμμετοχή στα όργανα τοπικής αυτοδιοίκησης Α' βαθμού (δήμοι - κοινότητες) και με δικαίωμα τουλάχιστον των «επί μακρών διαμενόντων» αλλοδαπών τρίτων χωρών να συμμετέχουν στις δημοτικές εκλογές, ως υποψήφιοι και εκλογείς, έμμεσα δε με την συμβουλευτική συμμετοχή των αντιπροσωπευτικών ενώσεων των αλλοδαπών σε ευρύτερο, εθνικό ή και ευρωπαϊκό επίπεδο, ρύθμιση που προβλέπεται ήδη κατά κάποιον τρόπο στο άρθρο 1 του ν. 2636/2007.